

УДК 791.66 :008

Цитування:

Козловська М. В. Свято як елемент нематеріальної культурної спадщини. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 2. С. 74–79.

Козловська Марина Вікторівна, здобувач Київського університету культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2906-672X>

Kozlovskaya M. (2021). Holiday as an element of the intangible cultural heritage. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2, 74–79 [in Ukrainian].

СВЯТО ЯК ЕЛЕМЕНТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Мета статті – проаналізувати основні параметри, за якими свято віднесене до нематеріальної культурної спадщини. **Методологія дослідження.** Використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння. Про міждисциплінарність дослідження свідчить використання наукових підходів, інтегрованих з культурології, історії, етнографії. **Наукова новизна** полягає у визначенні основних характеристик свят як нематеріальної культурної спадщини та аналізі досвіду їх включення до Списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. **Висновки.** Нематеріальна культурна спадщина – це нематеріальний елемент культури, здебільшого традиційної, все те, що можна вважати духовно-інтелектуальними здобутками народу. До нематеріальної культурної спадщини відносяться і свята, втілені у відповідних культурних практиках, що можуть мати найбільш стійкі і такі, що проявили свою безумовну цінність параметри, закріплені в свідомості людей як носіїв історично сформованого досвіду, етнокультурної ідентичності, та різноманітних соціокультурних практиках, які дають змогу відрізнити культури одну від одної. Основним значенням свят, які вже включені до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, є збереження традицій, спілкування, згуртування громад навколо спільних ритуалів та цінностей, передача відповідного досвіду наступному поколінню.

Ключові слова: свято, нематеріальна культурна спадщина, Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини, комунікативність, традиції.

Kozlovskaya Maryna, education applicant, Kyiv National University of Culture and Arts

Holiday as an element of the intangible cultural heritage

The purpose of the article is to analyze the main parameters according to which the holiday is classified as an intangible cultural heritage. **Research methodology.** General scientific and special methods of research analysis, synthesis, generalization, comparison are used. The use of scientific approaches integrated with culturology, history, and ethnography testifies to the interdisciplinarity of the research. **The scientific novelty** is to determine the main characteristics of the holidays as intangible cultural heritage and analyze the experience of their inclusion in the UNESCO Intangible Heritage List. **Conclusions.** Intangible cultural heritage is an intangible element of culture, mostly traditional, all that can be considered the spiritual and intellectual achievements of the people. Intangible cultural heritage includes holidays embodied in relevant cultural practices, which may have the most stable and unconditional parameters, enshrined in the minds of people as carriers of historical experience, ethnocultural identity, and various socio-cultural practices that allow distinguishing cultures from each other. The main significance of the holidays, which are already included in the UNESCO List of Intangible Cultural Heritage, is the preservation of traditions, communication, uniting communities around common rituals and values, passing on the relevant experience to the next generation.

Key words: holiday, intangible cultural heritage, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, communicativeness, traditions.

Актуальність теми дослідження. Як відомо, найбільше від карантинних заходів під час пандемії COVID-19 постраждала сфера обслуговування та гостинності – туризм, ресторани заклади і под. Відчутними стали наслідки і в сфері культури. Однак не лише для музеїв, бібліотек, кінотеатрів чи виставок. Вимоги щодо необхідності зберігати соціальну дистанцію та обмеження щодо скупченості

людей найбільш різко змінили уявлення про масові заходи, особливо під час традиційних святкування. Звичайно, сподіваємося, що святкові заходи не відійдуть у минуле, однак їхня конфігурація навряд чи стане вже такою, як раніше. Відтак свято, святкові видовища та й вся святкова культура можуть значно змінити свої характерні ознаки та параметри основної функції – комунікування, згуртування тощо.

Тому в сучасних дослідженнях актуалізуватимуться проблеми різних аспектів, рис, функцій свята, зокрема необхідності їх збереження як елемента нематеріальної культурної спадщини.

Ступінь наукової розробки. Свято, святкова культура, а також нематеріальна культурна спадщина – не нова тематика наукових напрацювань і українських, і зарубіжних дослідників: О. Поправко [12], В. Романчишин [14], О. Голубець [3], О. Каргін [6], Ю. Кирбшина [7], В. Шейко [15] та ін. Важливим теоретичним підґрунтям наукової розвідки слугують і нормативні документи, зокрема Конвенція Про охорону нематеріальної культурної спадщини [8], Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [9].

Проте досліджень, присвячених святу як елементу нематеріальної культурної спадщини, в напрацюваннях, зокрема, українських культурологів, не вистачає, що також актуалізує вивчення свята у відповідному контексті.

Мета статті – проаналізувати основні параметри, за якими свято віднесене до нематеріальної культурної спадщини.

«Свято – це ідеальний світ, модель світогляду й світорозуміння як конкретного індивіда, так і суспільства у цілому, потенціал свята в культурному бутті людини є багатовимірним: воно є джерелом відновлення фізичних сил, тобто має рекреаційну функцію, допомагає збагнути сутність буття та часу, гармонізувати життя, сприяє створенню атмосфери дружньої комунікації» [14].

Також свято – це вільний від робочих справ час, а саме святкування – це своєрідний ритуал, обряд, видовище, урочисті дії.

Термін «нематеріальна культурна спадщина» за відносно короткий час свого побутування (з другої половини 90-х років ХХ ст.) досить міцно закріпився у суспільному і науковому дискурсі.

У культурологічних дослідженнях власне поняття «спадщина» використовується для позначення матеріальних і нематеріальних об'єктів, що мають виняткову цінність за низкою параметрів, які, у свою чергу, враховують цінність історичну, культурну, етнологічну, соціальну, духовну і под. Відтак у культурній спадщині виокремлюють матеріальну (уречевлену) і нематеріальну (духовну) складові. Згідно з положеннями ст. 2 Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: «Нематеріальна культурна спадщина – це звичаї, форми,

уявлення і вираження, знання і навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти і культурні простори, визнані співтовариствами, групами і, в деяких окремих випадках, особами в якості частини їх культурної спадщини» [8].

При цьому російська дослідниця Ю. Кирюшина наголошує, що поряд з поняттям «нематеріальна» спадщина («non-material») в зарубіжних публікаціях дослідники для її концептуалізації послуговуються означенням «невловиме» («intangible»). Така позиція більше акцентує увагу на тому, що йдеться про щось, що не може бути виражене в опрідеченій або матеріальній формі [7].

По-перше, недарма у визначенні нематеріальної культурної спадщини ми постійно зустрічаємо поняття «традиції» та «народ», як то: традиційна культура, народні традиції, фольклор (як народна культура), народна творчість і под.

Власне саме ціль включення нематеріальних об'єктів до культурної спадщини якраз і передбачає охорону автентичних традицій, ритуалів, обрядів як запоруки збереження традиційної культури. Саме у нематеріальної культурної спадщини найбільше ресурсів щодо передачі і підтримки традиційних цінностей, смислів, норм, відповідних соціокультурних практик, які разом відповідають за культурну ідентичність та розмаїття.

Так, у концепції Цільової програми «Збереження нематеріальної культурної спадщини народів РФ на 2009-2013 рр.» поняття «нематеріальної культурної спадщини» було «рядоположено», тобто фактично ототожнено з поняттям «традиційна народна культура», а також, враховуючи, що визначення «традиційної народної культури», запропоноване ЮНЕСКО, фактично збігається з визначенням «фольклору», Центр вніс пропозицію розширити його, розуміючи під «традиційною народною культурою» сукупність досвіду поколінь [6].

По-друге, розгляд традиційної культури як типу культури, на думку дослідників, дає змогу виділяти в ній такі родові риси, як опора на традицію, стабільність, стійкість, прагнення до самовідтворення, коли традиційність визначає і ціннісно-нормативний зміст культури, і соціальні механізми його передачі [6].

На конференції ЮНЕСКО в березні 2001 р. було здійснено спробу надати більш чіткого визначення НКС: «процеси, яких навчалися люди разом зі знаннями, навичками та

творчістю, які наповнюються та розвиваються ними; результати, створені людьми, а також ресурси, простір та інші аспекти соціальної та природної дійсності, необхідні для їх підтримки; ці процеси формують у спільноті почуття спадкоємності, важливі для культурної самобутності, для збереження культурного різноманіття й творчості людства» [15].

Тобто основною рисою традиційної культури, як і об'єктів НКС, є їхня здатність не лише до самовідтворення, а й до втримування соціальних механізмів, які дають змогу забезпечувати постійну трансляцію соціокультурного досвіду від покоління до покоління. В цьому проявляється комунікативна функція нематеріальної культурної спадщини.

Отже, акцент на традиційності свідчить, що така нематеріальна спадщина не лише уможливує розмежування етносів та їхніх традицій, а й за рахунок своїх функціональних діахронно-хронологічних можливостей слугує специфічним способом трансляції цих традицій та культурно-історичного досвіду, що зберігається в пам'яті та реалізується в різних формах і на різних рівнях з метою передачі від покоління до покоління.

По-третє, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. виходила з принципів рівності всіх культур, тому однією з умов для включення до її Списку стала особлива «універсальна цінність» [9]. Однак текст Конвенції дає цьому поняттю досить розмите розшифрування, що, у свою чергу, спрацьовує на користь виокремлення об'єктів НКС.

Утім, все ж таки вартує уваги ще одне положення: важливою є не лише автентичність об'єкта, а й його універсальність.

На думку В. Іонесова, важливо підтримувати універсальні цінності культури, включаючи так звані меморативні комплекси, об'єкти всесвітньої спадщини. «Розширюючи й облаштовуючи традиційне поле культури у період нагнітання новацій, суспільство тим самим оптимізує культурний процес і приводить його до збалансованого стану. (...) традиції повинні щось у культурі відстоювати і зберігати. Цей взаємний структурний баланс потрібен для сталого і збалансованого розвитку культури» [4, 85].

Щодо нематеріальної спадщини також часто вживається поняття «колективна пам'ять». Таке формулювання, зокрема, було прийняте Радою Європи. (Рекомендація №R(89) 6 «Про охорону і розширення сільської

архітектурної спадщини» акцентує на необхідності збереження «колективної пам'яті» сільської Європи.) Питання «колективної пам'яті» було також частиною кампанії «Європа – спільна спадщина» у 1999–2000 рр. [5]. Отже, на нашу думку, найбільш важливими ознаками культурної спадщини, зокрема нематеріальної, є її традиційність (автентичність), універсальність та комунікативність.

У Конвенції також визначені конкретні елементи нематеріальної культурної спадщини, які *inter alia* характеризують її побутування у різних аспектах: усні традиції і форми їх вираження, у тому числі мова як носій нематеріальної культурної спадщини; виконавські мистецтва, у тому числі акторська гра, музика, спів, танці тощо; звичаї, обряди, свята; знання і звичаї, що відносяться до природи і всесвіту; знання і навички, пов'язані з традиційними ремеслами [8].

Отже, свята визначені серед переліку елементів нематеріальної культурної спадщини.

Про важливість уваги до свят, як нематеріальної культурної спадщини, свідчить активізація відповідних ініціатив щодо внесення їх до Списку Нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. Наведемо конкретні приклади, які, крім того, дадуть можливість краще зрозуміти основні риси свят, які поєднують їх з іншими елементами культурної спадщини.

Так, 30 листопада 2016 р. на міжурядовому засіданні в Ефіопії перелік Нематеріальної спадщини ЮНЕСКО поповнився 33 традиційними японськими святами. Японський уряд визнав ці свята нематеріальним надбанням національної культури і в 2015 р. та запропонував внести їх до списку ЮНЕСКО з огляду на їхню багатовікову історію та важливу роль у згуртуванні місцевих громад.

Під час святкування у священних паланкінах та возах божеств вивозять зі святилища для ходи його околицями з молитвами про врожай, процвітання, захист від нещастя і под. Відіграє важливу ритуальну роль і майстерне їх прикрашення різьбленням, лаком, фарбованими тканинами тощо. Тому вони також є пам'ятками прикладного мистецтва, яскраво репрезентуючи місцеві ремесла.

Варто зазначити, що процесія ямахоко в Кіото та свято Хітаті-фурюмоно окремо вже входили до списку Нематеріальної спадщини з

2009 р., але в останній пропозиції про доповнення списку уряд вирішив включити їх до великої групи подібних свят.

Ці 33 свята проводяться на певних територіях, а їхньому подальшому існуванню може загрожувати зменшення кількості і старіння населення, мала народжуваність та інші демографічні проблеми в цих регіонах. Тому, на думку ініціаторів, визнання ЮНЕСКО приверне до свят увагу і вдихне в них нове життя [13].

На цьому ж засіданні до Списку ЮНЕСКО було включено і відоме свято або фестиваль у Валенсії Лас Фальяс. Іспанське Свято патіо Кордови також у 2012 р. внесено до Списку ЮНЕСКО. І цей перелік європейських фестивалів, зокрема іспанських, можна продовжувати.

Включене 30 вересня 2009 р. до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства як культурної традиції багатьох народів і свято першого дня весни та оновлення природи – Навруз. Цей день весняного рівнодення відзначається як початок нового року більш ніж 300 млн жителів у всьому світі та святкується понад 3000 років на Балканах, Близькому Сході, Кавказі, у Центральній Азії, басейні Чорного моря та інших регіонах. На думку культурологів, це свято сприяє просуванню цінностей миру та солідарності, примиренню та добросусідству, що слугує збереженню культурної різноманітності та зміцненню дружби між народами. 23 лютого 2010 р. Генеральна Асамблея також визнала 21 березня як Міжнародний день Навруз [10].

До Нематеріальної культурної спадщини внесено жертвний танець Тсхора народу ломве на півдні Малаві. Він виконується під час святкувань з нагоди багатого врожаю, успішного полювання або підношення духам предків після посухи, спалаху захворювання тощо. Тсхора сприяє соціальній згуртованості громад ломве, забезпечує взаємну підтримку у важкі часи, полегшує общинну працю.

Виступ з масками та ляльками є ритуальним святом громад міста Маркала. Ритуал демонструє згуртованість, діалог та терпимість, а також спадкоємність багатой культурної різноманітності громад міста Маркала та сусідніх сіл.

До Списку внесено й Аль-Айяла – традиційне виконавське мистецтво Султанату Оман та Об'єднаних Арабських Еміратів, яке традиційно виконується на релігійних і національних святах та весіллях. Видовище зображує бій і поєднує в собі розспівне читання

віршів, гру на барабанах і танці.

Свято на честь Пресвятої Діви де-ла-Канделарія – щорічне свято, яке відзначається у лютому в місті Пуно, також включено до Списку ЮНЕСКО. В основі свята лежать католицькі традиції та символічні елементи світогляду мешканців Анд, зокрема місцевих етнічних груп. Богослужіння закінчується хресною ходою, під час якої вулицями міста проносять образ Діви.

І, насамкінець, згадаємо ще одного «нового члена» Списку – Нонгак – народне виконавське мистецтво Кореї, що поєднує гру на ударних інструментах, святкову ходу, танці, театральні вистави та акробатичні трюки. Нонгак виконується, щоб умилювати богів і попросити у них багатий урожай навесні, а також під час осінніх свят та з метою залучення коштів для общинних проєктів. Свято сприяє зміцненню солідарності, розширенню співробітництва та розвитку відчуття самотності [2].

Як ми бачимо, основним значенням цих святкових видовищ є збереження традицій, спілкування, згуртування громад навколо спільних ритуалів та цінностей, передача відповідного досвіду наступному поколінню.

Так традиційні свята, святкування стають внутрішнім змістом коеволюції природи і людини, всього суспільного розвитку, позаяк дають змогу за рахунок автентичності, масовості, комунікативності, образності й інтуїції щонайглибше пізнавати розмаїття світу, місце в ньому традицій і людини.

Україна приєдналася до Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини 6 березня 2008 р., а 27 серпня 2008 р. цей міжнародний акт набув чинності.

Ратифікація в Україні Конвенції 2003 р. забезпечила і фактично сприяла формуванню нормативно-правового підґрунтя збереження традиційного культурного розмаїття нашої держави.

Для реалізації більшості заходів, передбачених Конвенцією, на першому місці стоїть складання списку-переліку національних об'єктів нематеріальної культурної спадщини. Інформацію про них країна-учасниця зобов'язана подавати до Міжурядового комітету з охорони НКС у відповідному звіті.

Відповідно до Наказу Міністерства культури України № 1521 від 14 грудня 2012 р. «Про затвердження облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України»,

розпочалося формування Національного переліку нематеріальної культурної спадщини в Україні [11].

Нині до нематеріальної культурної спадщини України віднесені Календарні свята та обряди (весняні, літні та осінні свята), які в дохристиянські часи регламентували життя селянина, а їхньою основною ціллю був гарний врожай. До таких річноаграрних свят входять, зокрема, Івана Купала, Юрія, Борозни та ін.

16 листопада 2018 р. наказом Міністерства культури України до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України включений обряд «Водіння Куста» [1]. Хоча на сьогодні в Україні цей обряд проводять лише в селі Сварищівці Дубровицького району Рівненської області. Також він зберігся в Пінському та Столінському районах Берестейської області Білорусі [3].

Обряд проводився у дохристиянські часи на Західному Поліссі у Зелені свята (Русалії), які входять до циклу слов'янських свят язичницького походження. Вони охоплюють кілька днів перед Трійцею та інколи перші дні після Трійці. Зелені свята означають кінець весни та початок літа, вшановують померлих та рослинність для хорошого врожаю.

Під час проведення обряду в зелень вбирають дівчину. Основні мотиви виконуваних пісень – величання «Куста» як символу добра, побажання врожаю та інших господарських успіхів. Крім того, ці пісні торкаються теми дівочого щастя в коханні [3].

Висновки. Отже, нематеріальна культурна спадщина – це нематеріальний елемент культури, здебільшого традиційної, все те, що можна вважати духовно-інтелектуальними здобутками народу. До нематеріальної культурної спадщини відносяться і свята, втілені у відповідних культурних практиках, що можуть мати найбільш стійкі і такі, що проявили свою безумовну цінність параметри, закріплені в свідомості людей як носіїв історично сформованого досвіду, етнокультурної ідентичності, та різноманітних соціокультурних практиках, які дають змогу відрізнити культури одну від одної. Основним значенням свят, які вже включені до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, є збереження традицій, спілкування, згуртування громад навколо спільних ритуалів та цінностей, передача відповідного досвіду наступному поколінню.

Література

1. «Водіння куста» стало елементом культурної спадщини України. URL: www.ukrinform.ua (дата звернення: березень 2021).
2. В Репрезентативный список нематериального культурного наследия человечества включено 11 новых элементов, в том числе традиции Ливана, Монголии и Португалии. URL: <https://ru.unesco.org/news/v-reprezentativnyu-spisok-nematerialnogo-kulturnogo-naslediya-chelovechestva-vklyucheno-11>(дата звернення: березень 2021).
3. Голубець О. До питання жанрової класифікації українського весняного календарно-обрядового фольклору. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія: Філол. науки. 2010. Вип. 43. С. 76–84.
4. Ионесов В. И. Модели трансформации культуры: типология переходного процесса : дисс. д. культурол. : 24.00.01. СПб., 2012. 372 с.
5. Кампания под лозунгом «общее наследие». URL: www.echr.ru/800_europeans_13.html. (дата звернення: березень 2021).
6. Каргин А. С. Сохранение нематериального культурного наследия народов РФ как приоритет культурной политики России в XXI веке. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sohranenie-nematerialnogo>. (дата звернення: березень 2021).
7. Кирюшина Ю. В. Нематериальное культурное наследие – актуальное понятие современности. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/nematerialnoe-kulturnoe-nasledie-aktualnoe>. (дата звернення: березень 2021).
8. Конвенція Про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show>. (дата звернення: березень 2021).
9. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
10. Международный день Навруз 21 марта. URL: <https://www.un.org/ru/observances/international-nowruz-day>(дата звернення: березень 2021).
11. Нематеріальна культурна спадщина України. URL: <https://authenticukraine.com.ua/intangible-heritage>(дата звернення: березень 2021).
12. Поправко О. Свято як соціально-культурний феномен: функціональний аналіз. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 2 (142). С. 121–125.
13. Праздники священных повозок и паланкинов вошли в список Нематериального наследия ЮНЕСКО. URL: <https://www.nippon.com/ru/features/h00157/>(дата звернення: березень 2021).
14. Романчишин В. Г. Свято як соціально-художнє явище: досвід опрацювання проблеми. *Вісник НАКККіМ*. 2018. № 2. С. 270–274.
15. Шейко В. М. Міжнародний культурно-комунікативний обмін : формування правового поля та дефініцій. URL: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/kultura35/index.htm>. (дата звернення: березень 2021).

References

1. "Water bush" has become an element of the cultural decline of Ukraine. URL: www.ukrinform.ua (uk). [in Ukrainian]
2. The Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity includes 11 new elements, including the traditions of Lebanon, Mongolia, and Portugal. URL: <https://ru.unesco.org/news/v-reprezentativnyy-spisok-nematerialnogo-kulturnogo-naslediya-chelovechestva-vklyucheno-11> [in Russian]
3. Golubets, O. (2010). Before the nutrition of the genre classification of the Ukrainian spring calendar-ritual folklore. *Bulletin of Lviv University. Seria: Filol. science*. 43, 76–84. [in Ukrainian]
4. Ionesov, V. I. (2012). Models of culture transformation: typology of the transition process: diss. D. kulturolo.: 24.00.01. SPb. [in Russian]
5. Campaign under the slogan "common heritage". URL: www/echr.ru/800_europeans_13.html. [in Russian].
6. Kargin, A. S. (n.d.). Preservation of the intangible cultural heritage of the peoples of the Russian Federation as a priority of the cultural policy of Russia in the XXI century. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/sohranenie-nematerialnogo> [in Russian].
7. Kiryushina, Y. V. (n.d.). Intangible cultural heritage – an actual concept of our time. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/nematerialnoe-kulturnoe-nasledie-aktualnoe> [in Russian].
8. Convention on the protection of non-material cultural decline. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show> [in Ukrainian].
9. Convention on the protection of all cultural and natural decline. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text [in Ukrainian].
10. International Day of Nowruz March 21. URL: <https://www.un.org/ru/observances/international-nowruz-day> [in Russian].
11. The cultural decline of Ukraine is not material. URL: <https://authenticukraine.com.ua/intangible-heritage> [in Ukrainian].
12. Popravko, O. (2019). Holy yak social and cultural phenomenon: functional analysis. *Giley: scientific newsletter*, 2 (142), 121–125 [in Ukrainian].
13. The holidays of the sacred carts and palanquins are included in the UNESCO Intangible Heritage List. URL: <https://www.nippon.com/ru/features/h00157/> [in Russian].
14. Romanchishin, V. G. (2018). Holy yak of social and artistic manifestation: the presentation of the problem. *Visnik NAKKK_M*. 2., 270–274. [in Ukrainian].
15. Sheiko, V. M. (n.d.). International cultural and communal exchange: the formulation of the legal field and definition. URL: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/kultura35/index.htm>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.09.2021
Отримано після доопрацювання 19.10.2021
Прийнято до друку 25.10.2021